

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ОБҐРУНТУВАННЯ

теми дисертаційної роботи

**МОВЛЕННЄВА ОСОБИСТІТЬ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ
КІНОДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО СЕРІАЛУ
«ШЕРЛОК»)**

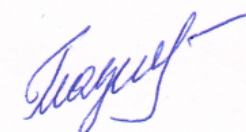
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія

Аспірант/здобувач:

Бездітко Анастасія Романівна

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, професор
Гладуш Надія Федорівна

Експерт:

доктор філологічних наук, професор
Вінтонів Михайло Олексійович

Термін навчання в аспірантурі:

з “01” вересня 2020 р.

по “31” серпня 2024 р.

Київ – 2020

Мовознавчі науки в межах своєї поліпарадигмальності передбачають розгляд мови через призму філософії, соціології, психології, з проекцією на культуру, менталітет певного етносу. Когнітивна парадигма, що переважає у лінгвістиці на теперішньому етапі, ґрунтується на принципах антропоцентризму, а людина з усіма її психічними та ментальними процесами є відправною точкою усіх мовознавчих студій. Дослідження антропоцентричної парадигми «людина в мові» сприяла стрімкому розвитку нового розділу науки – лінгвоперсинології (Ф. Шлесермахер, М. Бердяєв, Л. Шестов, В. Нерознак та ін.), що опікується проблемами мовної особистості, зокрема мовленнєвої особистості як окремого індивідуума, так і всього народу.

Теорія мовної особистості, що активно розбудовується сучасними вченими викликає науковий інтерес з огляду на вибір різноманітних об'єктів дослідження. Беручи до уваги цей факт, вважаємо за необхідне звернути увагу на останні тенденції лінгвоперсонологічних студій. Мовна особистість в лінгвістиці вивчається як система особистісних феноменів (В. Красних), мовна та мовленнєва особистість (О. Леонтьєв, В. Красних, Ю. Прохоров, Л. Клубкова), етносемантична особистість (С. Воркачов), елітарна та діалектна мовна особистість (О. Сиротиніна, К. Іванцова, Т. Кочеткова), мовна особистість західних та східних культур (Т. Снітко), словникова мовна особистість (В. Карасик), національна мовна особистість (Ю. Караулов, О. Біляєв) емоційна мовна особистість (В. Шаховський), мовна особистість політика, перекладача (Л. Славова, М. Іваницька), мовна особистість письменника та персонажів художніх творів (Я. Бондаренко, І. Морякіна, Л. Чуриліна), тощо [6]. Суб'єктом мовлення може бути індивід або мовний колектив, відповідно до нього розрізняються індивідуальна й колективна мовленнєва особистості (О. Козачишина, О. Красильникова, О. Сиротиніна).

[11]

Досліджуючи концепт мовної особистості науковцями було висунуто тезу про наявність феномена «мовленнєва особистість». Мовленнєва особистість є складним і неоднозначним поняттям, тому що являє собою багаторівневу структуру, яка відображає різні сторони дискурсу мовця й різні риси характеру індивіда, що знаходять своє відображення в мові. Інтерес до проблеми мовленнєвої особистості виріс у зв'язку з проведенням досліджень, присвячених вивченню особистості мовця в руслі таких мовознавчих дисциплін, як традиційна лінгвістика, прагматика, соціолінгвістика та ін. На сьогодні, шляхи формування мовленнєвої особистості закладено в низці концепцій теорії мовної особистості такими вченими: Ю. Караулов [12], В. Виноградов [3], О. Потебня [10], О. Селіванова [11], Ф. Бацевич [1], В. Красних [5], Т. Космеда [4], О. Леонтьєв [7] та ін.

У своїх працях О. Леонтьєв розмежовує поняття «мовна особистість» і «мовленнєва особистість» наступним чином: мовна особистість співвідноситься з мовою як предметом, а мовленнєва особистість – з мовою як здатністю.

Л. Клобукова зазначає, що «будь-яка мовна особистість становить багатокomпонентну парадигму мовленнєвих особистостей». Іншими словами, «якщо мовна особистість – це парадигма мовленнєвих особистостей, то, навпаки, мовленнєва особистість – це мовна особистість у парадигмі реального спілкування» (Ю. Прохоров). Мовленнєва особистість розкривається в конкретній ситуації спілкування, для досягнення позитивного результату цього спілкування реалізуються всі компоненти мовної особистості (Ю. Прохоров).

В. Красних пропонує розглядати мовленнєву особистість, орієнтуючись на мовленнєву діяльність мовної особистості. Відтак, В. Красних зазначає:

1. «Мовець» – особистість, однією з видів діяльності якої виступає мовленнєва діяльність, що охоплює як процес породження, так і процес сприйняття мовленнєвих повідомлень.

2. «Мовна особистість» – особистість, яка виявляє себе через мовленнєву діяльність, володіючи певною сукупністю знань й уявлень.

3. «Мовленнєва особистість» – особистість, яка реалізує себе в комунікації, обираючи ту чи ту тактику і стратегію спілкування, використовуючи той чи той репертуар засобів (як власне лінгвістичних, так і позалінгвальних). [5, с. 171]

З огляду на реалістичність зображення та широку представленість як мовних, так і позамовних чинників мовленнєвої комунікації для створення мовленнєвого портрету особистості обрано сучасний англомовний кінодискурс.

Своєрідність кінодискурсу як комунікативно спрямованого вербального твору, полягає в його антропоцентричності, проективності, емоційному забарвленні, стилізованості мовлення, культурологічній значущості та здатності втілювати в образній формі змодельовану автором особливу мовну картину світу. У межах антропоцентричного підходу до вивчення кінодискурсу фокус уваги зосереджується на кіноперсонажі як специфічній мовленнєвій особистості з урахуванням цілого спектру її ідіосинкратичних характеристик, представлених у мовленнєвій інтеракції. [8]

Актуальність теми дослідження зумовлена загальним спрямуванням сучасних мовознавчих студій на комплексне вивчення мовленнєвої особистості на основі інтеграції когнітивного та комунікативного підходів до вивчення мовних засобів реалізації психологічних, соціальних, етнокультурних рис мовця в різних типах дискурсу. Незважаючи на інтерес науковців до індивідуальної/колективної мовної особистості, помітне відставання у створенні мовленнєвих портретів персонажів кінодискурсу, стратегічно-тактичного репертуару інтерактантів, засобів їх реалізації.

Мета дослідження полягає у визначенні основних рис мовленнєвої особистості через виявлення специфічних елементів у картині світу та встановленні особливостей їх мовленнєвої поведінки.

Зазначена мета зумовлює розв'язання таких **завдань**:

1. Уточнити поняття мовленнєвої особистості;
2. Виявити сукупність лінгвокультурних параметрів мовців, втілених у серіалі «Шерлок»;
3. Визначити комунікативно-когнітивні особливості мовленнєвої особистості в англomовному кінодискурсі;
4. Відтворити ключові стратегії мовленнєвої поведінки кіноперсонажів;
5. Встановити мовні засоби репрезентації психологічних, етнокультурних, соціальних рис кіноперсонажів.

Об'єктом дослідження є мовленнєва особистість кіноперсонажів, якою вона постає у серіалі «Шерлок».

Предметом дослідження є лінгво-когнітивні та комунікативно-прагматичні особливості мовлення кіноперсонажів серіалу.

Матеріалом дослідження слугуватиме аудіо- і відеозаписи та скрипти телесеріалу «Шерлок». «Шерлок» – британський телесеріал компанії Hartswood Films, знятий для BBC Wales, який має 13 серій. [14]

Теоретико-методологічну основу дослідження складатимуть основні положення комунікативної лінгвістики та лінгвоперсонології, роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері мовленнєвої особистості. Робота буде побудована на комплексі методів дослідження, серед яких: метод лінгвістичного моделювання (для створення мовленнєвого портрета мовленнєвої особистості за мовними ознаками); системно-функційний аналіз (для систематизації мовних особливостей у дискурсі); метод лексико-семантичного аналізу (для дослідження особливостей мовних номінацій); метод дискурс-аналізу (для визначення мовних засобів, що їх використовує мовленнєва особистість для досягнення комунікативних цілей); кількісний аналіз (для визначення понятійних комунікативно прагматичних доміант у структури аналізованої мовленнєвої особистості); описовий метод (для пояснення особливостей та функціонування різних мовних одиниць у

контексті комунікативної ситуації, що складають комунікативний портрет мовленнєвої особистості).

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні мовленнєвої особистості в англomовному кінодискурсі з урахуванням комунікативної ситуації. **Теоретичне значення** наукової роботи полягає у висвітленні такого поняття, як мовленнєва особистість та її диференціації в аспекті кінодискурсу.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливостях наукового використання результатів дослідження у сфері лінгвоперсенології. Результати дослідження можуть бути використані викладачами і студентами, які працюють у напрямку міжкультурної комунікації, прагмалінгвістики, лексикології та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Безуглая Л. Р., Бондаренко Е. В., Донец П. М., Мартынюк А. П., Морозова Е. И., Пасынок В. Г., Пихтовникова Л. С., Солощук Л. В., Фролова И. Е., Швачко С. А., Шевченко И. С. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен: монография / под общ. ред. Шевченко И. С. / Пер. с укр. Харьков: Константа, 2005. 356 с.
3. Виноградов В. В. Избранные труды: О языке художественной прозы. Москва: Наука, 1980. 360 с.
4. Космеда Т. А., Карпенко Н. А. Індекс комунікативної компетенції та психотип як параметри диференціації мовної особистості. Комунікативна лінгвістика. *Лінгвістичні дослідження*: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2011. Вип. 31. С. 196–205
5. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва: Гнозис, 2003. 375 с.
6. Лавріненко І. М. Стратегії і тактики зміни комунікативних ролей у сучасному англomовному кінодискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / І. М. Лавріненко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2011. 20 с.
7. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. М. : Просвещение, 1969. – 214 с.
8. Морякіна І. А. Мовна особистість у художній прозі Дж. Голсуорсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу) [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук / Морякіна Ірина Анатоліївна ; Київський нац. лінгв. ун-т. К., 2005. 20 с.
9. Потебня А. А. Мысль и язык: [моногр.]. Київ: Синто, 1993. 185 с.
10. Селиванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. Черкаси:

Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.

11. Языковая личность: аспекты изучения: Сборник научных статей памяти члена-корреспондента РАН Юрия Николаевича Караулова / Под ред. И. В. Ружицкого и Е. В. Потёмкиной. Москва : МАКС Пресс, 2017. 432 с.

12. Biber, D., Conrad, S., and Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge

13. Brown, G. and Yule, G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.

14. Translation in context. Sherlock in the original version with English subtitles. URL: <https://www.opensubtitles.org/en/ssearch/sublanguageid-eng/idmovie-59571>.

ПЛАН-ПРОСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ

- 1.1. Мовленнева особистість та підходи до її вивчення.
- 1.2. Методика дослідження мовленнєвої особистості.
- 1.3. Типологічна диференціація мовленнєвих особистостей.
- 1.4. Мовленнева особистість в кінодискурсі.

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2 МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

- 2.1. Мовні засоби з огляду на вербальну і невербальну комунікативну поведінку мовної особистості.
- 2.2. Лінгво-когнітивні особливості вираження мовленнєвої особистості в англomовному кінодискурсі.
- 2.3. Комунікативно-прагматичний аспект дослідження мовних знаків мовленнєвої особистості.

Висновки до другого розділу

РОЗДІЛ 3

- 3.1.
- 3.2.

Висновки до третього розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Публікації (за наявності):

- 1) Бездітко А.Р. Особливості перекладу маркерів мовної особистості кіногероя (на матеріалі серіалу «Теорія великого вибуху»). Науковий журнал «Закарпатські філологічні студії». УжНУ. 2019. С. 37-41
- 2) Бездітко А. Р. Особливості відтворення маркерів мовної особистості в англо-українському перекладі (на матеріалі кінофільму «Ігри розуму»). Вчені записки Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації». Том 31 (70) № 3, 2020. С. 61-67
- 3) Бездітко А. Р. Маркери мовної особистості кіногероя в аспекті перекладу (на матеріалі кінофільму «Гра в імітацію»). Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд». № 4(57), 2019. С. 203-211

